

terkulturní solidaritě zdůrazňuje, že není možná, dokud trvají propastné rozdíly globálních bohatých a chudých.

Třetím okruhem, který zde uvádím, je samotné setkání různých kulturních sfér v dialogu o lidských právech. Zvláštní pozornost si zasluhuje text Norani Othman o prosazování ženských práv v nezápádní, islámské kultuře. Autorka, profesorka sociologie a zakladatelka hnutí známého jako Sisters in Islam, zkoumá různé akce na podporu ženských práv a cesty, kterými by bylo možné dojít k úspěchu. Typické je, že k ospravedlnění nároků, jako je genderová rovnost ve vztazích, obsazování úřadů ženami apod., využívá vlastních islámských intelektuálních a duchovních zdrojů, tedy Koránu a také pečlivé interpretace šaría. Díky skutečnosti, že v islámu je obsažen koncept dějinnosti, je možné prosazovat proměny společnosti, které zaručí pro ženy spravedlnost. A důsledné vycházení z islámských zdrojů je důležité v dvojím ohledu: první je pragmatický, neboť odráží námitku odpůrců, že ženská práva jsou vnášením západních, tedy koloniálních prvků. Druhý je patrně ještě důležitější, že samotné ženy nejsou nuceny vzdávat se své hluboké identity kvůli rovnosti a spravedlnosti. Další text je z pera Davida Wonga a věnuje se otázce práv a pospolitosti

ti v konfucianismu. Rozlišuje morálky zaměřené na pospolitost a na práva. Druhé jmenované vymezují práva jedince v kontrastu k jakémukoli komunálnímu cíli či dobru. Proti tomu chce hledat založení práv v komunální tradici. Východiskem je, že dobro jednotlivce je vždy spojeno s dobrem pospolitosti, avšak toto dobro nemůže být chápáno jako mocensky zaštitěný monolit, nýbrž jako společně hledaná hodnota. K jejímu hledání a dosahování je nutná participace všech osob, které proto musejí mít zajištěno např. právo na svobodný projev – v zájmu pospolitosti. Ačkoli zde bude rejstřík práv asi jiný a omezenější než v morálkách založených na právech, existuje možnost tohoto přístupu, a tedy také nenásilného rozvinutí práv v kulturách kladoucích větší důraz na pospolitost.

V krátkosti zde byly probrány klíčové okruhy a stanoviska týkající se možného transkulturně přijatelného založení práv, ovšem sborník nabízí ještě mnoho dalších pohledů, ve kterých se prolínají různé důrazy, kritické i normativní analýzy a kulturní perspektivy. Širšímu českému publiku je takto zprostředkována možnost nahlédnout v jaké podobě se projevuje zájem na obhajobě lidské důstojnosti a práv v globálním prostoru.

PROMĚNY AKTÉRŮ V GLOBÁLNÍ DOBĚ / ONDŘEJ ŠTECH

BECK, U. 2007. *MOC A PROTIVÁHA MOCI V GLOBÁLNÍM VĚKU. NOVÁ EKONOMIE SVĚTOVÉ POLITIKY*. PŘEL. ALENA BAKEŠOVÁ A VLADIMÍR HOCHMANN. PRAHA: SLON.

Rozhodující krok do kosmopolitního věku již byl proveden a nyní závisí na jednotlivých aktérech, jak se v nové situaci zorientují. Tak by se dala shrnout základní teze knihy Ulricha Becka *Moc a protiváha moci v globálním věku* s podtitulem *Nová ekonomie světové politiky*, kterou vydalo nakladatelství Slon v roce 2007. Těžištěm autorových analýz je právě zkoumání proměn základních institucí v globalizovaném světě a zároveň přichází s jistými normativními

nároky, jaká by byla optimální podoba vyvstávajícího kosmopolitního uspořádání.

Uvedené proměny uchopuje jako historickou transformaci, ve které se zcela mění rámec uvažování i jednání ve společnosti, a popisuje ji jako metahru. V normální hře určují instituce pravidla a cíle hry, a v těchto koordinátech se odehrává jednání aktérů, které je potom zbaveno velké části nejistoty a nečitelnosti. Naproti tomu metahra znamená,

POSÍLENÍ POSTAVENÍ ŽEN V ROZVOJOVÉM SVĚTĚ: PANELOVÁ DISKUSE / Lenka Formánková

Jaké jsou specifické příčiny nerovného postavení žen v rozvojovém světě? Je stávající rozvojová pomoc zaměřená na ženy dostatečná? Může být cestou ke genderové rovnosti, když zainteresujeme do programů zrovnoprávnění žen v rozvojovém světě muže?

Tyto otázky přinesla panelová diskuse Posílení postavení žen v rozvojovém světě, pořádaná v rámci konference Forum 2000 Otevřenost a fundamentalismus v 21. století, která se uskutečnila 14. října 2008 v Goethově institutu v Praze.

Rozprava měla upozornit na to, že přes snahu mezinárodních společenství snížit chudobu a prosadit genderovou rovnost, závazky dané v Rozvojových cílech tisíciletí stále nejsou naplněny. „Přestože se během uplynulých dekád ženám podařilo výrazně rozšířit pole působnosti v rámci rozvojové problematiky a nejsou již vnímány jako oběti, ale jsou aktivní součástí rozvojových procesů, jejich společenská, ekonomická a politická moc je omezená. Ženy jsou nejchudší z nejchudších, ve velké většině se neúčastní rozhodovacích procesů, nevlastní půdu, zdroje, často se jim nedostává vzdělání a zdravotní péče,“ uvedli organizátoři debaty Nadace Fórum 2000 a Otevřená společnost o. p. s.

Debaty moderované americkým politologem Jonathanem Terrou se účastnily dvě významné africké političky: Trudy Stevenson ze Zimbabwe a Nomse Q. J. Dube, velvyslankyně Jihoafrické republiky. Česká odborná veřejnost byla zastoupena Ondřejem Horkým, výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů, a Zdislavou Kratěnovou z organizace Humanitas Afrika.

Moderátor debaty v úvodu objasnil, na jaké tři důležité aspekty genderové rovnosti se třetí rozvojový cíl zaměřuje – na vzdělání, zaměstnanost a politickou moc. Při té příležitosti upozornil na skutečnost, že rozvoj a posílení postavení žen ve společnosti (em-

že aktéři vystupují z rámce institucí a utvářejí je. Redefinována jsou nejen pravidla, neboť není jasné ani to, jaké budou cíle nové hry. Každý z aktérů tedy sleduje svou vnitřní logiku, ovšem možnosti interakcí s ostatními hráči jsou neobyčejně variabilní a nejisté.

Určitým vodítkem při posuzování vývoje může být podle Becka normativní idea kosmopolitismu, který má však pro Becka dvojitý význam. Na jedné straně představuje schopnost utvářet politicky globalizaci ve směru lidských práv, úcty k jinakosti, politické svobody a sociální spravedlnosti. V tomto smyslu „kosmopolitní imaginace představuje univerzální zájem lidskosti sám o sobě“ (s. 21). Ovšem ve světle analýz politiky adaptované na transnacionální prostory se ukazují také temné stránky kosmopolitismu. Spojením morálního odkazu na lidská práva a pragmatického poukazu na efektivitu denacionalizované politiky se vytváří vize nezpochybnitelnosti kosmopolitního režimu, která likviduje jakoukoli opozici, a tím se vzdaluje také od demokracie. Tomuto stavu se lze vyhnout jen tehdy, když budeme pojmát kosmopolitismus jako demokraticky legitimovanou reformní praxi, a nikoliv jako fakticitu.

V takto vymezeném rámci rozvíjí Beck svou analýzu historické proměny, analýzu, která se v souladu s logikou metahry soustředí na hlavní aktéry současné doby a sebe sama chápe jako novou kritickou teorii. Svou kritiku zaměřuje na „národní pohled“, to jest na takové sebeepochopení aktérů, které bere jako základní danost národní stát svázaný se svým teritoriem a s více či méně homogenní národní pospolitostí. Poukazuje na stále naléhavější skutečnost, že prostor, ve kterém se řeší aktuální problémy, je transnacionální a deteritorializovaný, a že standardní národní řešení na ně nestačí, neboť se s nimi mýlí. Lpění na národním rámci vytváří zombie-institute, které jsou zevnitř mrtvé a jenom navenek budí zdání, že ještě něco řeší. Zrcadlovým odrazem národního pohledu je metodologický nacionalismus, vědecký pohled fixovaný na schémata národního státu. Taková věda systematicky produkuje reflexi neskutečnosti,

případně může sloužit jako zástěrka globálních nerovností, neboť ty jsou v její perspektivě zaretušovány jako nesouměřitelné. Nová kritická teorie se tedy zaměřuje na kosmopolitizaci politického pohledu a odpovídající posun vědecké analýzy společnosti a politiky v duchu prostého nároku, aby reflektovala relevantní skutečnosti.

Třemi klíčovými aktéry, kteří proměňují institucionální rámce i cíle, jsou nadnárodní kapitál, státy a občanská společnost, ale tím, kdo nejvýrazněji ovlivňuje podobu nadnárodního prostoru, je v současnosti kapitál reprezentovaný nadnárodními koncerny. Každý aktér má specifickou moc, kterou může ovlivňovat interakce s ostatními ve svůj prospěch, a v případě kapitálu se jedná o „moc odchodu“, neboť jeho páky ve vztahu ke státům spočívají v možnosti někde nebýt, neinvestovat tam nebo odejít. Tím jsou dány mnohé možnosti přizpůsobovat si politiku států uvažujících dosud v národním paradigmatu podle svých představ. Zároveň však platí, že moc kapitálu má velmi malou legitimitu a nemůže si dovolit „přerůst sebe sama“ – musí se nakonec vždy spolehnout na státní monopol násilí, neboť soukromé vytváření pořádku by nakonec bylo neúměrně nákladné.

Proti tomu moc států plyne z výše naznačené nepostradatelnosti a nenahraditelnosti jejich zdrojů ke zvládnutí globálních situací. K rozvinutí této moci je však zapotřebí, aby státy překonaly fixaci na národní pohled a paradigma metodologického nacionalismu. Výrazem této proměny je zdánlivý paradox – vzdání se autonomie je ziskem suverenity. To znamená, že omezení bezvýhradné fixace na vlastní hranice a aktivní zapojení v transnacionálních strukturách spolupráce nezmenšuje, nýbrž zvětšuje schopnost států jednat a reálně řešit své vnitřní problémy. Obnova politiky právě ve smyslu kapacity dosahovat skutečných řešení je možná jenom opuštěním národních hranic; to však samo o sobě nestačí – politika potřebuje také utopickou dimenzi, která ji činí životnou. Znovunastolení idejí první moderny v novém, kosmopolitním uspořádání by podle Becka mohlo takovou utopií být. Legitimizační instancí v nadnárodním

powerment) jsou procesy, které se vzájemně podporují. Zdůraznil tak význam žen pro ekonomický a společenský rozvoj nejchudších regionů. V souvislosti s participací žen v politice vznesl Jonathan Terra provokativní otázku, do jaké míry ženy, které v politice jsou, participují ve svých programech na snižování genderové nerovnosti.

Nízkou mírou participace žen v politice se zabývala vůdkyně zimbabwské opozice Trudy Stevenson. Ve svém příspěvku zpochybnila účinnost osvětových kampaní zaměřených na podporu participace žen v politice. Poukázala při tom na výsledky posledních voleb, kdy se přes masivní kampaň v médiích, iniciující participaci žen v politice, jejich celkové zastoupení snížilo. Autorka nacházela zdroje problému hlavně v tradičních společenských stereotypech o roli žen a mužů v zimbabwské společnosti. Tradiční společenské zvyky izolují ženy od mužů, takže jim nemohou být rovnými politickými partnerkami. Například ženám tradičně není dovoleno sedět s muži společně u stolu nebo zasahovat do jejich konverzace. V Zimbabwe stále platí zvyk, že pokud mladší politička mluví s prezidentem, poklekne. Dále jsou to tradiční povinnosti spojené s péčí o domácnost a děti, které snižují jejich politickou aktivitu.

Dalším zdrojem nízké participace žen v politice může být podle T. Stevenson „negativní image“ žen v politice. Ženy v politice jsou vnímány negativně, jako sexuální promiskuitní nebo jako pro muže nepřitažlivé. To souvisí s tradiční představou, že žena není dostatečně duchovně silná, aby i bez kontroly okolí zachovávala sexuální věrnost. Na druhou stranu autorka příspěvku upozornila na problém využívání vlastního těla k získání politické moci. Vzhledem k nastíněné situaci volí podle autorky politicky zainteresované ženy raději kariéru v mezinárodních organizacích.

Podle Ondřeje Horkého se ženy, které v politice působí, málo angažují v ženské otázce. Jejich pozice tak často nenapomáhá ke zlepšení situace ostatních žen. Shodně s moderátorem diskuse zdůraznil vzájemnou provázanost zvyšování ekonomické a politické moci

prostoru jsou podle něj zejména lidská práva, která mají zároveň výrazný kosmopolitizující efekt – zde však Beck příliš nezvažuje rozdílnosti v kulturním zakotvení náhledů na lidská práva, ačkoli tyto rozdíly podstatně utvářejí dynamiku práv v globálním prostoru.

Posledním významným hráčem je nadnárodní občanská společnost, která je skutečnou protiváhou moci v globálním věku. Jako taková žije právě z rozporů a legitimizačního vakua vytvořeného převahou kapitálu v nadnárodní sféře. Esenciálně je její moc postavena na možnosti volby, která je dána spotřebitelům: nekoupit. Stejně jako jsou státy téměř bezmocné proti strategii odchodu kapitálu, je zase kapitál bezmocný proti volbě nekupovat nějaké zboží. Spotřebitelským bojkotem je možné donutit nadnárodní koncerny k významným ústupkům, různými strategiemi dramatizace zatajovaných informací, rozporů a nepravd zase prosazovat jisté podoby politiky. Stejně jako je však nesnadné tuto sféru podchytit a mocensky kontrolovat, tak je také obtížné ji k nějaké akci mobilizovat. Co je ale různým hnutím této občanské společnosti zapovězeno, je získat moc, neboť s ní se hroutí přebytek legitimacy, který mají a který umožňuje jejich působení. Jak tedy bylo řečeno, tato hnutí žijí z negace.

Nyní je třeba vrátit se ještě jednou k Beckově normativní vizi kosmopolitního uspořádání. Politika, která by byla schopná jej prosadit, nemůže být spojena jenom s některým z těchto tří aktérů. Nositelem pokroku, tedy kosmopo-

litního prosazení idejí první moderny, má být kosmopolitní levice, která dovede zahrnout stát i kapitál a zároveň je stále otevřená sebekritice. Díky tomu je schopna být společenstvím odlišným, respektujícím jinakost a pluralitu. Kosmopolitismus je chápán jako spojení „kořenů s křídly“, tj. zachování lokálních identit v soužití se světoobčanskou identitou – kosmopolita má tedy vždy dvojí občanství.

Přehršel témat a motivů obsažených v Beckově knize znesnadňuje pokus pojmenovat její základní nasměrování a patrně by taková snaha šla proti jejímu duchu. Jde o spojení sociologické a politologické analýzy globální doby s určitými normativními vizemi, které jsou však na pomezí propracované teorie a teozovitých prohlášení. Takové lavírování je ovšem pro celou knihu příznačné. Velice kvalitně teoreticky propracované oddíly (zejména jde o ty, které vycházejí z Beckovy teorie rizika) se střídají s pasážemi, které jsou jakýmsi sociologickým „lehkým čtením“. Tyto úseky textu jsou někdy zachycením pozoruhodných inspirací (zde lze předpokládat intersubjektivní variabilitu, neboť každý může spatřovat inspiraci jinde), jindy až rozvleklým rozvíjením či opakováním tezí vyslovených v prvních kapitolách. Podle recenzentova vkusu by proto kniha mohla být rozsahem poloviční, aniž by tím ztratila na své hodnotě. Přes tyto problematické aspekty však lze knihu doporučit jako analýzu fundamentálních proměn současného světa i jako jeden z pokusů teoreticky pojmut jeho normativní rámec.

PROMĚNA BÍLÝCH ŽEN A MUŽŮ Z DĚLNICKÉ TŘÍDY NA KONCI

20. STOLETÍ / KATEŘINA VOJTÍŠKOVÁ

WEIS, L. 2004. *CLASS REUNION. THE REMAKING OF THE AMERICAN WHITE WORKING CLASS*. NEW YORK, LONDON: ROUTLEDGE.

Černobílá fotografie na obálce knihy nabízí neutěšený pohled na chátrající interiér opuštěné tovární haly s okny, jejichž tabulkami dovnitř proudí světlo. V knize nicméně nacházíme

mnohem pestřejší obraz dopadu globálních ekonomických změn na určitou část dělnické třídy, na „syny a dcery bílého průmyslového proletariátu“ od americké socioložky L. Weis.

žen. Politická moc žen v zemích globálního Jihu by podle autora příspěvku měla být podpořena zavedením kvót. To je podle O. Horkého cesta, jak dát ženám politický prostor – hlas. V této souvislosti upozornil na to, že posílení postavení žen ve společnosti podle něj nevede pouze ke zlepšení ekonomické situace žen, tedy snížení jejich chudoby, ale ve svém důsledku ke změnám společenského řádu. Cestou, jak snižovat chudobu žen a zvyšovat jejich ekonomický vliv, by mohlo podle autora být zavedení tzv. gender budgetingu. To znamená redistribuovat rovnoměrně hmotné zdroje z rozpočtů národních států i mezinárodních organizací.

Potřebu přerozdělovat ekonomické zdroje spravedlivě zdůraznila ve svém příspěvku také Nomse Q. J. Dube, velvyslankyně Jihoafrické republiky. Navrhla, aby přínos každého rozvojového projektu byl hodnocen z hlediska dopadu na postavení žen. V této souvislosti použila pojem womenomics, který vyzdvihuje význam žen pro ekonomický rozvoj. Podle této teorie země, kde je ženám umožněno dosahovat vysokého vzdělání a participovat na trhu práce, dosahují vyšší ekonomické prosperity. Ženy tedy představují jeden z motorů rozvoje. Potřebu neustálé analýzy efektivity investovaných zdrojů v oblasti rozvojové pomoci připomněla vlivnou prací profesora ekonomie Williama Easterleyho.

Společným znakem většiny příspěvků bylo zdůraznění významu mužů pro zlepšení postavení žen ve společnosti. Význam zainteresování mužů do projektů genderové rovnosti byl také tématem následné diskuse. Porozumění mužů pro emancipační snahy žen je klíčem ke změně společenských rolí. Muži zainteresovaní v genderových rozvojových projektech mohou být také inspirací pro další muže. Muži mohou zároveň sloužit jako vzory pro dívky v oblastech souvisejících s ekonomickou činností. Pozitivní zkušenost se začleněním mužů do genderových projektů zdůraznily obě africké političky. Významnou roli hraje například zapojení mužů do projektů zaměřených na potírání projevů násilí na ženách v Jihoafrické republice.